

แนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0
โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร*
GUIDELINES FOR DEVELOPMENT OF TEACHING AND LEARNING ACTIVITIES IN
BUDDHISM IN THAILAND 4.0 FOR SECONDARY SCHOOLS,
YANNAWA DISTRICT, BANGKOK

¹พระมหาไกรสร อรุโณ (ตรงดี) PhramahaKraisorn Aruno (Trongdee),

²พระครูกิตติญาณวิสิฐ Phrakhrukittiyanawisit, ³สมศักดิ์ บุญปู Somsak Boonpoo,

^{1,2,3}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author E-mail: kraisorntrongdee@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษา และ 2) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 โรงเรียนมัธยมศึกษา โดยใช้การวิจัยแบบผสมผสานวิธีระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้อำนวยการ ครูและนักเรียน 345 คน และใช้แบบสัมภาษณ์รวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์เนื้อหา สรุปผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร ในภาพรวมทั้ง 5 ด้านอยู่ในระดับมาก คือ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านสื่อ ด้านกระบวนการเรียนรู้ ด้านการวัดผลและประเมินผล และด้านหลักสูตร 2) แนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วยการพัฒนาหลักสูตรเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จนเกิดทักษะการคิดวิเคราะห์ วางแผนและแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบโดยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้มีความทันสมัย สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมตามความถนัดของผู้เรียนและสถานการณ์ต่างๆ มีการประยุกต์ใช้ระบบการเรียนการสอนทางอิเล็กทรอนิกส์ (e-Learning) เปิดโอกาสให้พ่อแม่ ผู้ปกครองหรือชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

คำสำคัญ: แนวทางการพัฒนา, การเรียนการสอน, วิชาพระพุทธศาสนา, ไทยแลนด์ 4.0, โรงเรียนมัธยมศึกษา

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the state of teaching and learning activities of Buddhism in secondary schools, 2) to propose guidelines for the development of teaching and learning activities of Buddhism in Thailand 4.0 in secondary schools in Yannawa district of Bangkok. Mixed methods research was used in the study. The quantitative data were collected by questionnaire from 345 samples. The qualitative data were collected by in-depth interviews with 5 experts. The data were analyzed by mean, standard deviation and content analysis. The research results were found that 1) the state of teaching and learning activities of Buddhism in secondary schools was at a high level in overall. In descending order, the highest was on learning activities, followed by media, learning processes, measurement and evaluation, and curriculum, respectively. 2) The guidelines for the development of teaching and learning activities of Buddhism in Thailand 4.0 in secondary schools in Yannawa district of Bangkok were that curriculum development for learners to acquire analytical thinking skills, planning and problem solving systematically. The curriculum and learning process can be adjusted according to situations and conditions of learners. The application of e-Learning may be implemented. The learners' parents and community should be allowed to participate and share in teaching and learning activities.

Keywords: Development Guidelines, Teaching and Learning, Buddhism, Thailand 4.0, Secondary Schools

บทนำ

การศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาทรัพยากรของมนุษย์เป็นพื้นฐานของการศึกษาของการพัฒนาเป็นเครื่องมือชั้นนำทางสังคมดังที่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับ 11 (2555-2559) ระบุไว้ว่าประเทศไทยต้องเผชิญกับสถานการณ์ทางสังคมและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปมากและส่งผลกระทบต่อรุ่นแรงในช่วงที่ผ่านมา ในระยะแผนพัฒนาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปัจเจก ครอบครัวชุมชน สังคมจนถึงระดับประเทศซึ่งได้มีส่วนร่วมในการสร้างภูมิคุ้มกันและช่วยให้สังคมไทยสามารถยืนหยัดได้อย่างมั่นคงท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสังคมไทยส่วนใหญ่เห็นพ้องร่วมกันน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศเพื่อพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลยั่งยืนคนเป็นจุดศูนย์กลางหรือจุดมุ่งหมายในการพัฒนาโดยเน้นให้คนไทยมีทรัพยากรมนุษย์มีลักษณะเป็นคนมีศีลธรรม มีจิตใจสำนึกมีความรับผิดชอบมีสติปัญญา มีสุขภาพอนามัยที่ดีมีทักษะในการประกอบอาชีพ (สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย, 2553, หน้า 25) เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ที่ต้องการให้คนไทยมีลักษณะอันพึงประสงค์โดยเน้นให้คนไทยเป็นคนที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ ความรู้ สติปัญญาคุณธรรมจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544) ในการจัดการศึกษาของคนไทยในปัจจุบันเน้นให้ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรมควบคู่กับเป็นผู้มีความรู้ในการจัดการศึกษาของคนไทย เพราะนำหลักธรรมมาใช้ชีวิตประจำวันย่อมเกิดผลดี

ชีวิตความเป็นอยู่ความคิดสภาพจิตใจและสังคมโดยส่วนร่วม โดยโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร ได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้เยาวชนหรือนักเรียนในสถานศึกษามีคุณภาพมากยิ่งขึ้นกล่าวคือมีโครงสร้างการบริหารหลักสูตรการเรียนการสอนโดยให้นักเรียนทำเป็นหรือเป็นคนเก่งอยู่ดีมีสุขนอกจากนั้น นอกจากนั้น ครูผู้สอนจะต้องเตรียมตัวให้พร้อมในการสอนตัวอย่าง เช่น การใช้สื่อการสอนวิชาพุทธประวัติอาจใช้เป็นภาพ หรือแผนผัง พระพุทธรูปศาสนสถาน เป็นต้น ในการจัดการศึกษาของไทยในปัจจุบันเน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมควบคู่กับการเป็นผู้มีความรู้และมีความสุขเพราะการนำหลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันย่อมก่อให้เกิดผลดีต่อชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อ ความคิดสภาพจิตใจ และสังคม (สุมน อมรวิวัฒน์, 2547)

การจัดการศึกษาอบรมที่ผดุงสังคมไว้ได้ คือ การจัดการศึกษาที่มีจริยศึกษาเป็นแกนหลักที่สำคัญ โดยผู้เรียนต้องได้รับการฝึกฝนให้รู้จักผิดชอบชั่วดี สังคมใดหากเต็มไปด้วยคนไร้ศีลธรรม สังคมนั้นย่อมเข้าสู่กลียุค ดังนั้น การที่บุคคลแต่ละคนมีความเข้าใจอย่างถูกต้องในหลักศาสนาตามความศรัทธาที่พอเหมาะพอดี มีการฝึกตนตามหลักสัจจะธรรมย่อมช่วยให้บุคคลเกิดปัญญาจนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีสันติสุข การศึกษา 4.0 จึงเป็นการเรียนการสอนที่ทำให้ผู้เรียนสามารถนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ทุกหนทุกแห่งบนโลกนี้มาบูรณาการเชิงสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนานวัตกรรมต่างๆ มาตอบสนองความต้องการของสังคม ซึ่งการเรียนการสอนในปัจจุบันยังคงห่างไกลในหลายๆ มิติ เช่น ไม่เคยสอนให้ผู้เรียนได้คิดเองทำเอง ส่วนใหญ่ยังคงสอนให้ทำโจทย์แบบเดิมๆ ผู้เรียนเริ่มไม่รู้จักสังคม ส่วนใหญ่จะใช้เวลาในโลกออนไลน์ ซึ่งเทคโนโลยีไม่ได้ผิด แต่เหรียญมีสองด้าน เทคโนโลยีก็เช่นกันจะนำไปใช้ในด้านใดให้เกิดประโยชน์ถือเป็นความยากและความท้าทายของผู้ที่ต้องทำหน้าที่ในการสอน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560)

กระบวนการพัฒนาประเทศไทยภายใต้ “ประเทศไทย 4.0” เป็นอีกนโยบายหนึ่งที่เป็นการวางรากฐานการพัฒนาประเทศไทยในระยะยาว เป็นจุดเริ่มต้นในการขับเคลื่อนไปสู่การเป็นประเทศที่มั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน ตามวิสัยทัศน์รัฐบาล เป็นรูปแบบที่มีการผลักดันการปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจ การปฏิรูปการวิจัย และการพัฒนา และการปฏิรูปการศึกษาไปพร้อมๆ กัน เป็นการผนึกกำลังของทุกภาคส่วนภายใต้แนวคิด “ประชารัฐ” ที่ผนึกกำลังกับเครือข่ายพันธมิตรทางธุรกิจ การวิจัยพัฒนา และบุคลากรทั้งในและระดับโลก เป็นแนวคิดทิศทางการพัฒนาประเทศเพื่อก้าวเข้าสู่โมเดล “ประเทศไทย 4.0” เพื่อให้หลุดพ้นจาก “ประเทศกำลังพัฒนา” กลายเป็น “ประเทศพัฒนาแล้ว” และเพื่อให้เกิดผลจริงต้องมีการพัฒนาวิทยาการ ความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการวิจัยและพัฒนา แล้วต่อยอดในกลุ่มเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมเป้าหมาย (สุวิทย์ เมษินทรีย์, 2563) การเตรียมการศึกษาจะต้องมีการวางแผนงานอย่างเป็นระบบและมีขั้นตอนที่แน่ชัด จัดหลักสูตรให้ครอบคลุมคนทุกกลุ่ม พร้อมทั้งการปรับปรุงตารางให้มีความสอดคล้องกับหลักสูตรที่เปลี่ยนแปลงไป เพราะครุวันนี้เป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ซึ่งยังมีครูเพียงแค่ 2% เท่านั้นที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรว่าเป็นอย่างไร ดังนั้น สิ่งที่ควรดำเนินการ คือ การปรับปรุงตำราเรียนให้สอดคล้องกับหลักสูตรต้องเปลี่ยนแปลงระบบการประเมินเพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตร โดยเฉพาะการคิดเป็น การวิเคราะห์เป็น ตามทักษะในศตวรรษที่ 21 และการปรับปรุงครูให้ตรงกับความต้องการในการนำความรู้ไปใช้ และการพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถสร้างนวัตกรรมเพื่อนำไปใช้ควบคู่ไปด้วยกัน (ธีระเกียรติ เจริญเศรษฐศิลป์, 2559)

จากหลักการและเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้การสอนวิชาพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร โดยผู้วิจัยมีความคาดหวังว่าผลจากการวิจัยในครั้งนี้มีแนวทางในการจัดการเรียนการสอนอย่างไรบ้าง เพื่อนำข้อมูลการศึกษาไปเป็นข้อมูลในการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 สำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร รวมทั้งหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำความรู้ที่ได้รับนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมมากที่สุด

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) ระหว่างวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถามและวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 1) ประชากรในการวิจัย ที่ใช้การวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้อำนวยการสถานศึกษา ครู และนักเรียนโรงเรียน ในเขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งหมด 2,045 คน ได้แก่ โรงเรียนนนทรีวิทยา จำนวนครู 123 คน จำนวนนักเรียน 1,648 คน รวม 1,671 คน และโรงเรียนเจ้าพระยาวิทยาคมน จำนวนครู 33 คน จำนวนนักเรียน 341 คน รวม 374 คน 2) กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ที่ได้มาอ้างอิงตามตารางเปรียบเทียบสำเร็จรูปของ Taro Yamane ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 345 คน 3) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ในการสัมภาษณ์ เพื่อแนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร จำนวน 5 คน ด้วยการเลือกแบบเจาะจง โดยกำหนดเกณฑ์ในการเลือก คือ เป็นผู้บริหารสถานศึกษาหรือเป็นครูผู้เชี่ยวชาญในการจัดการเรียนการสอนอย่างน้อย 5 ปี

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบศึกษาเอกสาร (Document Study) ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0

2.2 แบบสัมภาษณ์ (Interviewing) ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) โดยใช้การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ (Formal Interview) จากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน เพื่อให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0

2.3 แบบสอบถาม (Questionnaire) เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรการเรียนการสอน วิชาพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร จำนวน 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านหลักสูตร 2) ด้านกระบวนการเรียนรู้ 3) ด้านสื่อ 4) ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ 5) ด้านการวัดและประเมินผล

3. การสร้างเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้ 1) กำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยให้ครอบคลุมเนื้อหาและวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา 2) ศึกษาเอกสาร หลักการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร และแนวคิดต่าง ๆ ที่นักวิชาการด้านการศึกษากล่าวไว้ 3) ศึกษาแบบสอบถามจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 4) ผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือขึ้นเองโดยการสังเคราะห์จาก 3.2 และ 3.3 5) เสนอร่างเครื่องมือการวิจัยกับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

4. การตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้น สำหรับการศึกษาวิจัยไปทำการทดสอบหาค่าความเที่ยงตรง (Validity) และความเชื่อมั่น (Reliability) ดังนี้

4.1 การหาค่าความเที่ยงตรง โดยนำแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ไปตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ในการทดสอบความเที่ยงตรงของ เนื้อหาผู้วิจัยจัดสร้างเครื่องมือสำหรับการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีตลอดจนผลงานที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม แล้วนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน เพื่อขอคำแนะนำและทำการปรับปรุงแก้ไขจนมั่นใจว่าเนื้อหานั้นมีความเที่ยงตรงและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา การคำนวณหาความเที่ยงตรงของเนื้อหา ผู้วิจัยได้จัดทำแบบประเมินให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน ทำการประเมินให้คะแนนความเหมาะสมของเนื้อหาแล้วนำคะแนนที่ได้มาคำนวณหาค่าเฉลี่ยความเหมาะสมของเนื้อหา ก่อน ซึ่งข้อคำถามใดมีค่าออกมาต่ำกว่า 0.20 หรือ ค่าเป็นลบ ได้ทำการตัดข้อคำถามนั้นออกไปแล้ว จึงมาคำนวณหาค่าเฉลี่ยความเหมาะสมของสำนวนภาษาอีกครั้งหนึ่งถ้าเฉลี่ยออกมาต่ำกว่า 0.20 หรือค่าเป็นลบได้ทำการปรับปรุงสำนวนภาษาใหม่ ตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญที่ให้ไว้

4.2 การทดสอบความน่าเชื่อถือ (Reliability) ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Pre-Test) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน และนำมาทดสอบความเชื่อมั่นโดยวิธีของ Cronbach's Alpha ซึ่งหากความน่าเชื่อถืออยู่ในระดับสูงจะต้องมีค่าระดับความเชื่อมั่นของแบบสอบถามมากกว่า 0.78 จึงถือได้ว่าแบบสอบถามมีความน่าเชื่อถือและสามารถนำไปศึกษากับกลุ่มตัวอย่างจริงได้ในการหาค่าความน่าเชื่อถือผู้วิจัยได้นำข้อคำถามที่มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มาทำการคำนวณ และจากการนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try-Out) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.92

5. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) ประกอบด้วยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังนี้

5.1 แบบสอบถาม (Questionnaire) ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ด้วยระบบคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป ดังนี้ 1) ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาค่าความถี่ และค่าร้อยละ นำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย 2) ข้อมูลเกี่ยวกับการ

พัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร ใช้การวิเคราะห์ข้อมูล โดยหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) นำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย 3) ข้อมูลแบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

5.2 การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

5.3 การสัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปผลข้อมูลตามแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร ทั้ง 5 ด้าน

ข้อที่	สภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร	ระดับการปฏิบัติ			
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	อันดับ
1	หลักสูตร	4.14	0.52	มาก	5
2	กระบวนการเรียนรู้	4.21	0.47	มาก	3
3	สื่อ	4.33	0.53	มาก	2
4	กิจกรรมการเรียนรู้	4.41	0.37	มาก	1
5	การวัดและประเมินผล	4.17	0.59	มาก	4
ภาพรวม		4.25	0.65	มาก	

จากตารางที่ 1 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร ทั้ง 5 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.25 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ย 4.41 รองลงมา คือ ด้านสื่อ มีค่าเฉลี่ย 4.33 ด้านกระบวนการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ย 4.21 ด้านการวัดและประเมินผล มีค่าเฉลี่ย 4.17 และน้อยที่สุด คือ ด้านหลักสูตร มีค่าเฉลี่ย 4.14 ตามลำดับ

2. แนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร

2.1 ด้านหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตรกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 เป็นการฝึกให้ผู้เรียนเกิดการขับเคลื่อนเรียนรู้ด้วยตนเอง รู้จักแสวงหาความรู้โดยใช้ปัญญา

และสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีได้อย่างหลากหลายช่องทาง เป็นไปเพื่อการค้นคว้าและหาข้อมูลที่ต้องการตามกระบวนการแล้วมาบูรณาการเชิงสร้างสรรค์เพื่อพัฒนานวัตกรรมต่างๆ มาตอบสนองความต้องการของสังคมวางแผนหลักสูตรที่สามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนที่เกิดทักษะการเรียนรู้ในหลายๆ ด้าน เช่น การคิดวิเคราะห์ การทำงานเป็นทีม ความฉลาดทางอารมณ์ ทักษะในการแก้ปัญหา เป็นต้น รวมถึงการสามารถต่อยอดและพัฒนาองค์ความรู้ได้ ครูต้องฝึกให้ผู้เรียนใช้ทักษะการคิดมากกว่าการใช้ความจำ ไม่เน้นการสอนหรือการเรียนรู้แบบท่องจำ ไม่เน้นการสอบเพื่อให้ได้คะแนนสูงๆ ครูผู้สอนควรเลิกการบรรยายเป็นสำคัญ แต่ควรให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์และใช้การจำลองสถานการณ์ต่างๆ มาเป็นโจทย์หรือประเด็น เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ที่จะคิดวางแผนและแก้ปัญหาอย่างเป็นกระบวนการเพื่อนำเสนอหน้าชั้นเรียนหรือเป็นรูปเล่มรายงานอาจจะผ่านช่องทางอินเตอร์เน็ตก็ได้ นอกจากนี้ ครูต้องสอนน้อย แต่ให้ผู้เรียนเรียนมาก และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือกระทำด้วยตนเอง ให้ผู้เรียนเลือกเรียนและกระทำกิจกรรมการเรียนรู้ตามความถนัดและความสนใจของตน โดยครูผู้สอนต้องเชื่อมั่นในตัวผู้เรียนว่ามีความสามารถในการแสวงหาความรู้ และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองได้ในขณะเดียวกัน หลักสูตรทุกระดับควรมีการสอนเรื่องความดีและคุณธรรมควบคู่ไปกับการสอนเรื่องขององค์ความรู้ที่มีอยู่แต่ในตำราเพียงอย่างเดียว

2.2 ด้านกระบวนการเรียนรู้ การจัดกระบวนการเรียนรู้ควรต้องเป็นไปในการทำงานโดยมีความทันสมัย ไม่กำหนดรูปแบบการเรียนรู้ที่ตายตัว แต่ควรมีความยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมตามความถนัดของผู้เรียนและสถานการณ์ต่างๆ มีกระบวนการเรียนรู้แบบต่อเนื่อง และผู้เรียนทุกคนต้องร่วมมือกันในการเรียนรู้ มีเทคนิคในการช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้ เกิดความสงสัย เกิดคำถาม และอยากค้นคว้าหาคำตอบ ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ได้เรียนรู้ในชั้นเรียนหรือตามเว็บไซต์สื่อออนไลน์ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ให้เกิดการคิดและเรียนรู้รอบด้าน มองปัญหาหรือสิ่งต่างๆ ให้ชัดและลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นในหลายๆ มิติ ใช้สติในการคิดพิจารณาในหลักเหตุผลมากกว่าใช้อารมณ์ และสามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างมีวิจารณญาณ

2.3 ด้านสื่อการเรียนการสอน มีการพัฒนาและยกระดับการประยุกต์ใช้ระบบการเรียนการสอนด้วยสื่อนวัตกรรมในสถานศึกษา โดยการจัดการเรียนทางอิเล็กทรอนิกส์ (E-Learning) เป็นนวัตกรรมการสอนซึ่งใช้การถ่ายทอดเนื้อหาผ่านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้และสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ได้มากขึ้น เพราะเทคโนโลยีทุกวันนี้สามารถจัดการเรียนการสอนได้ทุกที่ทุกเวลา ทั้งยังใช้วิธีการนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบต่างๆ เช่น ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปต่างๆ บนคอมพิวเตอร์ในการช่วยสอน การสอนบนเว็บไซต์ การเรียนออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชันมือถือหรือแท็บเล็ต การเรียนทางไกลผ่านดาวเทียม เป็นต้น การจัดระบบการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้นักเรียนทำกิจกรรมด้วยตนเองผ่านช่องทางออนไลน์ ตามเนื้อหาที่จัดแบ่งไว้เป็นส่วนย่อยๆ นักเรียนประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง นักเรียนจะเลือกเรียนได้ตามความสนใจและเรียนได้ตามความสามารถของแต่ละคน

2.4 ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน โดยภูมิปัญญาช่วยสอนเป็นการเปิดโอกาสให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือชุมชน ร่วมจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และเป็นการเรียนจากการปฏิบัติจริงที่ผู้เรียนไม่จำเป็นต้องเรียนในสถานศึกษาเพียงแหล่งเดียว แต่สามารถไปเรียนในแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชน การจัดกิจกรรมที่ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อจะได้สังเกตนักเรียนและจะได้เลือกใช้วิธีการสอนให้เหมาะสมและพัฒนาจุดเด่นแก้ไขจุดด้อยของนักเรียนได้ ทำให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจและเกิดทักษะ เช่น ทักษะการหาความรู้ด้วยตนเองได้ ทักษะการใช้เหตุผลและ

ความคิดในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ได้ ทักษะการทำงานเป็นทีมมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ทักษะในการใช้ชีวิตที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นได้ ดังนั้น กิจกรรมการเรียนการสอนควรเป็นกิจกรรมที่ทำให้ นักเรียนมีส่วนร่วมมากที่สุดใช้เวลาที่กระชับต่อเนื้อหาความรู้ที่ได้และหลังจากทำกิจกรรมแล้วควรสรุปผล การทำกิจกรรมในครั้งนี้นั้นด้วย

2.5 ด้านการวัดและประเมินผล ในการวัดผลประเมินผลนั้นควรแจ้งนักเรียนให้ทราบถึง จุดประสงค์ของบทเรียนนั้นๆ เพื่อให้ได้ทำการวัดผลประเมินผลและพัฒนาให้นักเรียนให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และสามารถประเมินตัวเองได้ เพื่อพัฒนาและปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้น การจัดการเรียนการสอนโดยการยึด หลักการสอนนักเรียนเป็นรายบุคคล เป็นวิธีการจัดการเรียนการสอนที่คำนึงถึงความแตกต่างของนักเรียนใน ด้านต่างๆ เพื่อให้ นักเรียนพัฒนาการเรียนรู้ไปตามความสามารถได้อย่างเต็มที่ เป็นการสอนตอบสนองความต้องการ ของนักเรียนตามลักษณะความแตกต่างระหว่างบุคคลส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์และดึงจุดเด่น ของตัวเองออกมาได้ดียิ่งขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยพบประเด็นสำคัญที่สามารถอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

1. สภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร ภาพรวมทั้ง 5 ด้าน มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก คือ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านสื่อ ด้านกระบวนการเรียนรู้ ด้านการวัดและประเมินผล และด้านหลักสูตร ดังนี้

1.1 ด้านหลักสูตร พบว่า มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ได้แก่ หลักสูตรช่วยให้ครูมีการฝึกการพัฒนาทักษะการคิดของผู้เรียน หลักสูตรมีการพัฒนาประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับด้านต่างๆ หลักสูตรสามารถตอบสนองจุดมุ่งหมายทางการศึกษา ข้อที่มีความคิดเห็นต่ำที่สุด ได้แก่ การออกแบบการจัดทำหลักสูตรได้เหมาะสมกับประสบการณ์ด้านต่างๆ ของผู้เรียน

1.2 ด้านกระบวนการเรียนรู้ พบว่า ครูมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ได้แก่ ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการผู้สอนทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น หายใจ ผู้สอนเกิดความพึงพอใจในทักษะการเรียนรู้ที่เพิ่มขึ้น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนเป็นไปตามจุดมุ่งหมายหลักการเรียนรู้ ข้อที่มีความคิดเห็นต่ำที่สุด ได้แก่ เมื่อผู้เรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้

1.3 ด้านสื่อ พบว่า ครูมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ได้แก่ เป็นเครื่องมือที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ ผู้สอนมีการใช้สื่อการเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอน ผู้สอนมีการใช้สื่อการเรียนรู้ในการพัฒนาผู้เรียนให้เข้าใจเนื้อหามากขึ้น ข้อที่มีความคิดเห็นต่ำที่สุด ได้แก่ ผู้สอนมีการใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย อาทิ แบบจำลอง สื่อวีดิทัศน์ เพลงฯ

1.4 ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า ครูมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ได้แก่ นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ โดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นแบ่งปันทรัพยากรการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนเป็นการสร้างกัลยาณมิตรที่ดีต่อกันระหว่างนักเรียนต่อนักเรียน ผู้สอนและนักเรียนมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นอย่างดี ข้อที่มีความคิดเห็นต่ำที่สุด ได้แก่ ผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์จากกิจกรรมการเรียนรู้ไปใช้ได้

1.5 ด้านการวัดและประเมินผล พบว่า ครูมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ ได้แก่ เป็นการประเมินคุณภาพทักษะความรู้ความเข้าใจของนักเรียนแต่ละบุคคลเพื่อนำไป

พัฒนาต่อ มีเกณฑ์การวัดอย่างมีประสิทธิภาพ มีการวิเคราะห์ตามเกณฑ์ที่กำหนดประเมินออกมาในรูปแบบตัวเลข ข้อที่มีความคิดเห็นต่ำที่สุด ได้แก่ มีการนำผลการวัดประเมินผลที่ได้ ไปชี้แจงและพัฒนาในส่วนที่ด้อยของนักเรียน

จากผลการวิจัยในเบื้องต้นแสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับที่มาก ได้แก่ การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายช่องทาง โดยหลักสูตรมีการกระตุ้นให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้เชิงปฏิบัติจนเกิดทักษะต่างๆ เป็นการเรียนรู้ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนโดยไม่จำกัดแหล่งเรียนรู้ โดยให้มีการจัดกิจกรรมที่มีการปฏิสัมพันธ์กับชุมชนหรือเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้านด้วย ทั้งนี้ต้องมีการวัดและประเมินผลทั้งก่อนเรียนและหลังเรียนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งผลการวิจัยนี้ได้สอดคล้องกับงานวิจัยพระครูสังฆรักษ์สุชาติ เขมกาโร (แยมเดช) (2555) ที่ผลการวิจัยพบว่า การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมากเมื่อศึกษาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมาก โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ดังนี้คือ ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านหลักสูตรการเรียนการสอน ส่วนแนวทางการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานครโดยส่วนใหญ่เห็นว่า ด้านหลักสูตรการเรียนการสอนควรจัดให้มีคณะกรรมการบริหารที่ชัดเจนและควรมีการจัดการเรียนรู้ให้ตรงกับวัตถุประสงค์ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ควรจัดกิจกรรมที่ประกอบการเรียนรู้และน่าสนใจและทันสมัยมากขึ้น ด้านสื่อการเรียนการสอน ควรเพิ่มสื่อการเรียนการสอนให้มากและทันสมัย ด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนควรนำผลการเรียนของนักเรียนมาปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดีขึ้น

2. แนวทางการพัฒนา กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร ต้องเริ่มจากวางแผนหลักสูตรที่สามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนที่เกิดทักษะการเรียนรู้ในหลายๆ ด้าน เช่น การคิดวิเคราะห์ การทำงานเป็นทีม ความฉลาดทางอารมณ์ ทักษะในการแก้ปัญหา เป็นต้น รวมถึงการสามารถต่อยอดและพัฒนาองค์ความรู้ได้ ครูต้องฝึกให้ผู้เรียนใช้ทักษะการคิดมากกว่าการใช้ความจำ ไม่เน้นการสอนหรือการเรียนแบบท่องจำ สามารถใช้เทคโนโลยีสื่อออนไลน์มาใช้ในการกระบวนการเรียนรู้ให้มากขึ้น ซึ่งผลการวิจัยนี้ได้สอดคล้องกับงานวิจัยของสุนันท์ สีพาย และคณะ (2561) ที่ผลการวิจัยพบว่า การศึกษา 4.0 เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นใหม่เป็นการปรับตัวจากการศึกษา 3.0 ไปสู่การศึกษา 4.0 ซึ่งการศึกษายุค 1.0 เป็นการศึกษาในยุคเกษตรกรรม ทักษะที่ใช้คือทักษะเพื่อการยังชีพ การศึกษายุค 2.0 เป็นการศึกษาเพื่อระบบอุตสาหกรรมเบาทักษะที่ใช้เป็นทักษะทางอุตสาหกรรมตามความถนัดของแต่ละคน ส่วนการศึกษายุค 3.0 เป็นการศึกษาในยุคเทคโนโลยี เน้นทักษะการติดต่อสื่อสารทางเทคโนโลยีเป็นหลัก และยุคการศึกษา 4.0 เป็นการศึกษาที่เน้นการพัฒนาคนเพื่อไปสร้างผลผลิต เป็นการศึกษาเพื่อสนองต่อนโยบายของประเทศ ยุค 4.0 ซึ่งการปรับตัวทางการศึกษาจะต้องมีการปรับเปลี่ยนในระดับอุดมศึกษาพัฒนาคุณภาพบัณฑิตไทย การศึกษาขั้นพื้นฐาน อาชีวศึกษา มัธยมศึกษา และการเปลี่ยนผ่านการครุศึกษา

องค์ความรู้การวิจัย

องค์ความรู้การวิจัยครั้งนี้เป็นแนวทางการพัฒนา กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในยุคไทยแลนด์ 4.0 โรงเรียนมัธยมศึกษา สรุปลงองค์ความรู้จากการวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้การวิจัย

ข้อเสนอแนะ

- ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้
  - หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีขั้นตอนหรือการใช้วิธีการที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในเนื้อหาสาระตามที่มีกำหนดจุดมุ่งหมายโดยการใช้สื่อเทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ
  - หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรรวมถึงกระบวนการเรียนรู้ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้

1.3 ผู้สอนมีขั้นตอนหรือใช้วิธีการที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในเนื้อหาสาระตามที่มีและสามารถต่อยอดองค์ความรู้ด้วยตนเองได้

1.4 มีการพัฒนาหลักสูตรเพื่อฝึกให้ผู้เรียนเกิดการขับเคลื่อนเรียนรู้ด้วยตนเอง รู้จักแสวงหาความรู้โดยการใช้ปัญญาและสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีได้อย่างหลากหลายช่องทาง

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษารจัดการเรียนการสอนในด้านอื่นๆ เพิ่มเติม

2.2 ควรมีการศึกษาเครื่องมือหรือช่องทางสำหรับการพัฒนาการเรียนการสอนให้หลากหลาย

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). **คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้หน้าที่พลเมืองศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย**. กรุงเทพมหานคร: ครูสภาลาดพร้าว.

ธีระเกียรติ เจริญเศรษฐศิลป์. (2559). **การศึกษาไทย 4.0 ในบริบทการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน**.

กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ประชุมวายุภักษ์ โรงแรมเซ็นทราศูนย์ราชการและคอนเวนชันเซ็นเตอร์ แจ้งวัฒนะ.

พระครูสังฆรักษ์สุชาติ เขมกาโร (แยมเดช). (2555). **การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย. (2553). **การส่งเสริมศาสนาและพัฒนาจิตใจและการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติด**. นครปฐม: เจริญอินเตอร์พรีน.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2560). **การขับเคลื่อนการศึกษามัธยมศึกษาไทย 4.0 เพื่อการมีงานทำแห่งศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

สุนันท์ สีพาย และคณะ. (2561). **เปลี่ยนผ่านการศึกษาไทยสู่ การศึกษา 4.0**. **วารสารการวัดผลการศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม**. 24(2). 13-27.

สุมน อมรวิวัฒน์. (2547). **การพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สุวิทย์ เมษินทรีย์. (2563). **ประเทศไทย 4.0**. แหล่งที่มา <http://www.drbowom.com/articledetail.asp?id=16223> สืบค้นเมื่อ 10 มิ.ย. 2563.